УДК 657.1 **DOI**: https://doi.org/10.31521/modecon.V15(2019)-15

Колісник О. П., кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку, Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, Україна

ORCID ID: 0000-0003-1755-5638
e-mail: kolesnik_l09@ukr.net

Замота І. О., здобувач вищої освіти другого (магістерського рівня) кафедри управлінського обліку, бізнес-аналітики та статистики, Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь, Україна

ORCID ID: 0000-0002-9705-6814
e-mail: zamotairina98@gmail.com

Теоретичні та практичні аспекти обліку і аналізу дебіторської заборгованості у сфері інформації та телекомунікацій

***Анотація**. Діяльність підприємств завжди супроводжується розрахунками, які призводять до виникнення дебіторської чи кредиторської заборгованості. Стаття присвячена актуальним питанням обліку та аналізу дебіторської заборгованості у сфері інформації та телекомунікацій. Вітчизняним законодавством визначено поняття дебіторської заборгованості, критерії визнання та оцінки, класифікація. До дебіторської заборгованості відносять суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату. Виходячи з цього, можна стверджувати, що дебіторська заборгованість – це сума боргу, що належить підприємству від юридичних і фізичних осіб за результатами їх господарських взаємовідносин. Метою статті є визначення сутності дебіторської заборгованості; виокремлення класифікаційних ознак, за якими вона групується; методи аналізу, які дозволяють розробляти стратегічні рішення в процесі управління нею. Визначено завдання щодо управління дебіторською заборгованістю, її основні напрями і об'єкти. Наукова новизна одержаних результатів полягає у розроблених рекомендаціях і пропозиціях щодо удосконалення теоретичних основ обліку та аналізу дебіторської заборгованості. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в діяльності підприємства щодо ефективної організації обліку та аналізу дебіторської заборгованості.*

***Ключові слова**: дебіторська заборгованість; розрахунки; аналіз дебіторської заборгованості; управління дебіторською заборгованістю.*

Kolisnyk Olena, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Accounting, University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, Ukraine

Zamota Irina, Secondary education applicant (Master's level) Department of Management Accounting, Business Analysis and Statistics, University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin, Ukraine

Theoretical and Practical Aspects of Accounting and Analysis of Receivables in the Field of Information and Telecommunication

***Abstract**. Introduction. Activity of enterprises is always accompanied by calculations, which lead to the emergence of receivables or accounts payable. The article is devoted to the actual issues of accounting and analysis of accounts receivable in the field of information and telecommunications. Domestic legislation defines the concept of receivables, recognition and valuation criteria, classification. Receivables include the amount of debt receivable to the company on a specific date. On this basis, it can be argued that receivables are the amount of debt that belongs to an enterprise from legal entities and individuals based on the results of their business relationships.*

***Purpose**. The purpose of the article is to determine the nature of the receivables; the selection of classification features by which it is grouped; methods of analysis that allow you to develop strategic decisions in the process of its management. Defined tasks for the management of receivables, its main areas and objects.*

***Results**. The scientific novelty of the obtained results consists in the developed recommendations and proposals for improving the theoretical basis of accounting and analysis of accounts receivable. The practical value of the results obtained is that they can be used in the enterprise's activities for efficient accounting and analysis of accounts receivable.*

***Conclusions**. Subject has further enough prospects for research in the direction of improving accounting and analysis of receivables for the purpose of effective management.*

***Keywords**: accounts receivable; accounts receivable analysis; accounts receivable management.*

***JEL Classification**: M41.*

Постановка проблеми. Однією з ключових проблем підприємства є управління фінансовими ресурсами, що може бути пов'язане з великими обсягами дебіторської заборгованості, яка суттєво впливає на його фінансовий стан. Чітко налагоджена організація обліку та здійснення аналізу зміни обороту

Стаття надійшла до редакції: 01.06.2019
Received: 1 June 2019

дебіторської заборгованості надають можливість визначити резерви зменшення потреби в оборотних коштах шляхом прискорення розрахунків. Саме тому дослідження теоретичних основ обліку та аналізу дебіторської заборгованості залишаються актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності дебіторської заборгованості, класифікації та аналізу було присвячено чимало праць науковців, серед яких М. Білик, Ф. Бутинець, С. Голов, М. Хохлов, Л. Васільєва, Т. Басюк, Н. Багатко, С. Береза, М. Петричко, М. Адамішин, Ф. Бутинець, Є. Бріхгем, Є. Іванов, Н. Матицина та інші автори. Серед авторів відсутній єдиний підхід щодо формування сутності дебіторської заборгованості та її класифікації, що потребує подальших наукових досліджень.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є дослідження наявних підходів до визначення сутності дебіторської заборгованості, класифікації та її аналізу в сфері інформації та телекомунікацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес фінансово-господарської діяльності підприємств постійно супроводжується потребою здійснювати розрахунки з контрагентами, до яких можуть належати підприємства, організації, установи, державні органи, фізичні особи тощо. В результаті таких взаємовідносин формується дебіторська заборгованість, значна частка якої негативно впливає на фінансовий стан підприємства.

До ознак низької платоспроможності підприємства належить несвоєчасне повернення дебіторської заборгованості або її повернення в неповному обсязі, що сприяє виникненню сумнівної та безнадійної дебіторської заборгованості. Одночасно треба враховувати, що поточна дебіторська заборгованість може бути вигідною для підприємства, оскільки збільшується товарообіг, що в свою чергу призводить до зростання прибутку.

Великий вплив на оборотність капіталу, вкладеного в оборотні активи, а отже, і на фінансовий стан підприємства, справляє збільшення або зменшення розрахунків з різними дебіторами. Їх величина залежить від обсягу продажів, умов розрахунку з покупцями (передоплати, наступної оплати), періоду відстрочки платежу, платіжної дисципліни покупців, організації контролю за станом дебіторської роботи і претензійної роботи на підприємстві тощо. Різке збільшення дебіторської заборгованості і її частки в оборотних активах може свідчити про необачну кредитну політику підприємства стосовно покупців або про збільшення обсягу продажів, або про неплатоспроможність і банкрутство частини покупців. Скорочення дебіторської заборгованості оцінюється позитивно, якщо це відбувається за рахунок скорочення періоду її погашення. Якщо ж дебіторська заборгованість зменшується у зв'язку зі зменшенням відвантаження продукції, то це свідчить про зниження ділової активності підприємства. Отже, зростання дебіторської заборгованості не завжди оцінюється негативно, а зниження – позитивно [1].

Основним нормативно-правовим документом, який регламентує відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 10 «Дебіторська заборгованість (далі – П(С)БО 10), який визначає її як суму заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [2].

Дослідження поняття дебіторської заборгованості проводилося багатьма вченими, про що свідчать чисельні публікації в спеціалізованих та періодичних джерелах (табл. 1).

Таблиця 1 **Аналіз економічної сутності дебіторської заборгованості**

№ з/п	Автор	Визначення
1	М.Білик	Матеріальні ресурси, які не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена у підприємства
2	Ф.Бутинець	Сума заборгованостей підприємству на певну дату
3	Є.Бріхгем	Суми, очікувані до надходження від клієнтів за вже продані товари
4	С.Голов	Фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати гроші й узгоджується з відповідним зобов'язанням сплати іншої сторони
5	Є.Іванов	Боргові права до покупців
6	Г.Кірейцев	Складова оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг
7	О. Крайник, З. Клепікова	Форма відстрочки платежу—відкритий кредит (неформальна або формальна угода, яка передбачає виконання послуг замовником або реалізації продукції покупцю з відстрочкою оплати за них. Такий кредит вважається безкоштовним та без чіткого визначення строку
8	О. Лищенко	Фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства
9	Н.Матицина	Розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку їх оплати
10	Т. Момот	Безвідсоткова позика контрагентам
11	Д. Стоун, К. Хитчинг	Сума боргів, які винні підприємству юридичні або фізичні особи та які виникли у результаті господарських взаємовідносин з ними

Джерело: [3,4,5,6]

Отже, різні автори по різному трактують визначення дебіторської заборгованості, але при цьому не змінюється її сутність. Дебіторська заборгованість визначається авторами як сума боргу підприємству від інших дебіторів, яка утворюється в процесі господарської діяльності.

Погоджуємось із визначенням Ф. Бутинця, який розглядає дебіторську заборгованість як сума заборгованостей на певну дату, оскільки відображає сутність дебіторської заборгованості аналогічно П(С)БО 10, і звідси випливає класифікація, яка дозволяє отримати обґрунтовані висновки для проведення фінансового аналізу на підприємстві. Від класифікації дебіторської заборгованості, а також від обраних класифікаційних ознак залежить не лише порядок її обліку взагалі чи окремого її складника, а й ефективності управління нею. Дебіторська заборгованість може класифікуватися за різними ознаками: за контрагентами, за зв'язком із нормальним операційним циклом та терміном погашення, за об'єктами, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів, за платоспроможністю кредитора.

В Україні відповідно до П(С)БО 10 обов'язковим є поділ дебіторської заборгованості на поточну та довгострокову, який залежить від нормального операційного циклу. Також при проведенні дослідження доцільним є групування дебіторської заборгованості за строками погашення. Класифікація дебіторської заборгованості наведена у таблиці 2.

Таблиця 2 **Класифікація дебіторської заборгованості**

№ з/п	Класифікація	Характеристика
За строком погашення		
1.	Довгострокова дебіторська заборгованість	Сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу
2.	Поточна дебіторська заборгованість	Сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу
За своєчасністю погашення		
3.	Дебіторська заборгованість, строк оплати якої не настав	
5.	Дебіторська заборгованість не сплачена в строк	
6.	Сумнівна дебіторська заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником
7.	Безнадійна дебіторська заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності

Джерело:[7]

Відповідно до П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», дебіторська заборгованість поділяється на такі види:

– довгострокову;

– поточну.

Поточна дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка виникає у процесі нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Довгострокова дебіторська заборгованість – це сума дебіторської заборгованості, яка не виникає у процесі нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Ще одним підходом до класифікації поточної дебіторської заборгованості є товарна та нетоварна Операції називаються товарними, вони пов'язані з оплатою продукції, робіт та послуг. Тобто товарна дебіторська заборгованість виникає внаслідок операційної діяльності підприємства, яка може передбачати продаж товарів, виконання робіт, надання послуг.

Нетоварна дебіторська заборгованість виникає від іншої діяльності підприємства (тобто операцій інших, ніж продаж товарів, виконання робіт або надання послуг). Нетоварна дебіторська заборгованість відображається в обліку під відповідними назвами і не включається до складу товарної дебіторської заборгованості.

Питання заборгованості підприємств на сучасному етапі розвитку ринкових відносин займає важливу роль. Водночас необхідно зазначити, що класифікація дебіторської заборгованості здійснюється обліковцями суто в межах рахунків. Виходячи з цього, слід зазначити, що в Україні такий поділ дебіторської заборгованості обов'язковий.

Систему управління дебіторською заборгованістю необхідно використовувати як інструмент збільшення продажу, і комплекс заходів, які спрямовані на зниження ризику простроченої або безнадійної дебіторської заборгованості. Тому проаналізуємо динаміку дебіторської заборгованості на підприємствах у сфері інформації та телекомунікацій (рис.1).

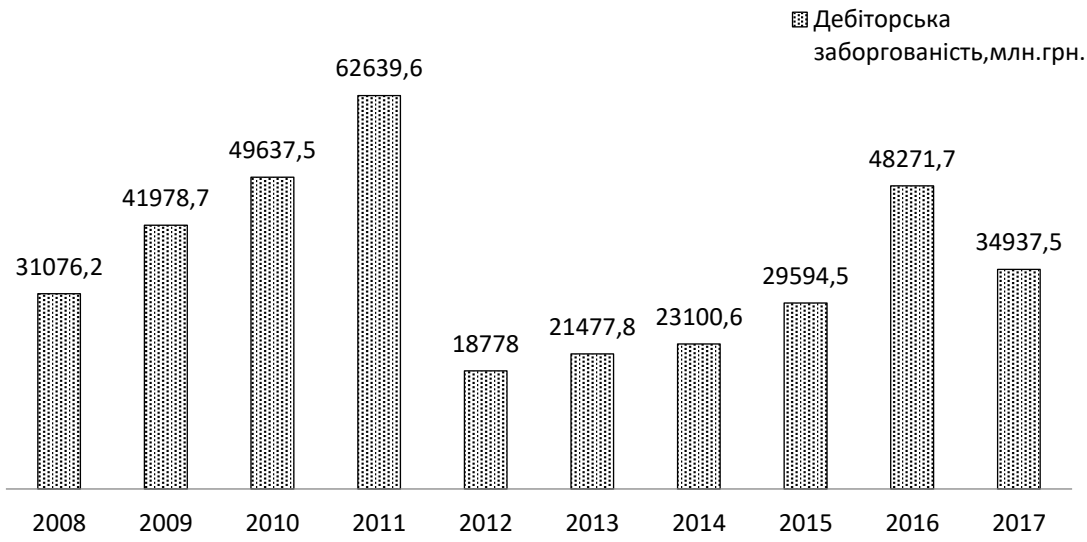

Рис.1. **Динаміка дебіторської заборгованості в сфері інформації та телекомунікацій в Україні за період 2008-2017рр.**

Джерело: [8]

Така тенденція дебіторської заборгованості по підприємствах у сфері інформації та телекомунікації вказує на те, що найбільша заборгованість спостерігалася у 2011 р.– 62639,6 млн. грн., найменша у 2012 р. – 18778 млн. грн.

Телекомунікації в Україні – уся наявна в державі телекомунікаційна інфраструктура, що є найсучаснішим, різноманітним і швидкозростаючим сектором економіки держави. Одним із таких підприємств є ПАТ «Укртелеком» – найбільший на ринку оператор стаціонарного зв'язку (обслуговує майже 6 млн. абонентів), здійснює телекомунікаційне забезпечення споживачів усієї України. Місія ПАТ «Укртелеком» полягає в сприянні стійкого розвитку економіки регіону, підвищення якості життя населення у всіх регіонах присутності товариства за рахунок забезпечення надійного та без перебійного телекомунікаційного обслуговування. На прикладі даного підприємства проаналізуємо стан та структуру дебіторської заборгованості за 2017-2018рр. (табл. 3).

Таблиця 3 **Аналіз структури та динаміки дебіторської заборгованості ПАТ «Укртелеком»**

Дебіторська заборгованість	На початок минулого року		На початок поточного року		Відхилення		Темп росту, %
	сума, тис. грн	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	
Дебіторська заборгованість за товари, роботи послуги	501226	35,77	430995	28,78	-70231	-6,99	85,98
Дебіторська заборгованість за розрахунками:	899807	64,22	1066529	71,21	+166722	+6,99	118,5
із бюджетом	6257	0,44	5959	0,39	-298	-0,05	95,23
за виданими авансами	57543	4,1	63187	4,21	+5644	0,11	109,8
з нарахованих доходів	5184	0,37	4216	0,28	-968	-0,09	81,32
Інша поточна дебіторська заборгованість	830823	59,3	993167	66,3	+162340	+7	119,5
Разом:	1401033	100	1497524	100	+96491	–	106,8

Джерело:[9]

На основі проведеного аналізу структури та динаміки дебіторської заборгованості ПАТ «Укртелеком» можна зробити наступні висновки: дебіторська заборгованість за товари, роботи послуги зменшилася на 70231 тис. грн на початок поточного року порівняно із початком минулого року, що є позитивним для підприємства.

Відбулося збільшення іншої дебіторської заборгованості на 162340 тис. грн., і яка займає найбільшу частку у питомій вазі дебіторської заборгованості підприємства в цілому. Таким чином, ПАТ «Укртелеком» необхідно впровадити політику управління дебіторською заборгованістю та прийняти ефективні управлінські рішення.

Для оцінки стану та якості дебіторської заборгованості розрахуємо наступні показники (табл. 4).

Таблиця 4 **Показники для проведення якісного аналізу дебіторської заборгованості**

№ з//п	Показник	Формула розрахунку	Економічний зміст
1.	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Кодз=ЧД/ДЗ (чистий дохід від реалізації продукції / дебіторська заборгованість)	Показує скільки разів впродовж періоду, що аналізується, обсяги надходжень від реалізації можуть вмістити в собі середній залишок дебіторів
2.	Тривалість періоду дебіторської заборгованості	Тпдз=Т/Кодз (тривалість періоду/Кодз)	Розраховується скільки в середньому днів підприємству необхідно для отримання оплати за відвантажену продукцію, виконані роботи, надані послуги. Чим триваліший період погашення, тим вищий ризик неповернення дебіторської заборгованості
3.	Питома вага дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів	ПВдз=ДЗ/ОА*100% (дебіторська заборгованість/оборотні активи)	Показує питому вагу діяльності дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів. Чим вищий показник, тим менша мобільна структура майна підприємства

Джерело:[10]

Розраховуємо показники для проведення якісного аналізу дебіторської заборгованості ПАТ «Укртелеком»:

Кодз=4514812/1449278,5=3,11 (оборотів) – це означає, що приблизно 3 рази впродовж 2018 року обсяги надходжень змогли в собі вмістити середній залишок дебіторів. Тобто, 3 рази дебітори погасили свої зобов'язання перед ПАТ «Укртелеком».

Тпдз=30/3,11=9 (днів) – необхідно підприємстві для того, щоб отримати оплату за відвантажені товари, виконані роботи, надані послуги.

ПВдз=(1449278,5/2276813)*100=63(%) – частка дебіторської заборгованості в структурі майна підприємства.

Важливу роль в управлінні дебіторською заборгованістю на ПАТ «Укртелеком» відіграють планування, організація та контроль роботи з дебіторами. Таким чином, правильно організований облік та аналіз дебіторської заборгованості показують напрями зменшення її розміру. Для цього необхідно:

– визначати ступінь ризику несплати рахунків покупцями;

– збільшувати коло покупців з метою мінімізації втрат від несплати одним або декількома покупцями

– контролювати співвідношення дебіторської заборгованості і кредиторської заборгованості;

– вести оперативний контроль за надходженням готівки;

– своєчасно визначати сумнівну заборгованість;

– вести претензійну роботу співпрацюючи з юридичною службою;

– своєчасно надавати платіжні документи;

– припиняти дію договорів з покупцями, що порушують платіжну дисципліну тощо.

Висновки. Дослідження сутності дебіторської заборгованості дозволили систематизувати підходи до її трактування з точки зору нормативно-правового забезпечення та як однієї із головних складових оборотних активів підприємства. Досить важливим є визначення класифікаційних ознак дебіторської заборгованості, оскільки від цього залежить правильність віднесення її до груп з метою визначення термінів погашення та можливістю ефективного управління.

Під час дослідження виявлено основні проблеми обліку та аналізу дебіторської заборгованості на ПАТ «Укртелеком», а саме: відсутність чіткої інформації щодо термінів погашення зобов'язань підприємствами-дебіторами; не розроблений регламент та методика роботи з простроченою дебіторською заборгованістю; недостатність даних, а іноді їх повна відсутність, про зростання витрат, пов'язаних зі збільшенням розміру дебіторської заборгованості; не здійснюється оцінка фінансового стану дебіторів і ефективність надання відстрочок платежів.

Дослідження показало, що облік дебіторської заборгованості на підприємстві потребує ретельної уваги та розробки індивідуальних підходів до кожного дебітора. Недотримання умов договорів, несвоєчасне доведення претензій по заборгованостям, які виникли призводять до великого зростання дебіторської заборгованості, а як наслідок до складного фінансового стану підприємства. Тому саме ефективне управління дебіторською заборгованістю належить до

переліку умов успішної діяльності будь-якого підприємства та збільшення його фінансових можливостей.

За даними проведеного аналізу ПАТ «Укртелеком» варто переглянути політику управління дебіторською заборгованістю, зробити звірку контрагентів та звернути увагу на значення показників якісного аналізу дебіторської заборгованості, оскільки дебітори відволікають фінансові ресурси і це може призвести до збільшення фінансових витрат у зв'язку з необхідністю додаткового залучення кредитних коштів.

Література:

1. Повіренна Т. Облік розрахунків з дебіторами. *Баланс-Бюджет*. 2011. №26 (дата звернення 22.05.2019).
2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість»: Наказ МФУ від 30.11.2000 р. № 304.URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99 (дата звернення 23.05.19).
3. Брігхем Є. Основи фінансового менеджменту: пер. з анг. Київ: Молодь, 1997. 1000 с. (дата звернення 22.05.19).
4. Білик М. Д. Управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Фінанси України*. 2003. № 12. (дата звернення 21.05.19).
5. Бондаренко О. С. Сучасні підходи до обліку дебіторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 18 (дата звернення 20.05.19).
6. Матицина Н. О. Основні засади регулювання розрахункових відносин через управління дебіторською заборгованістю. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2015. № 12 (дата звернення 19.05.19).
7. Бутинець Ф. Бухгалтерський фінансовий облік: підручник. Житомир:Рута. 2005.756 с. (дата зверненням 22.05.19).
8. Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/fin/oaktuvu/oa_ed/oa_ed_u/oa_ed_3_17_u.htm (дата звернення 21.05.19).
9. Фінансова звітність ПАТ «Укртелеком»: веб-сайт. URL: http://www.ukrtelecom.ua/about/finance/financial_reports дат(а звернення 21.05.19).
10. Кручак Л. Методика аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2016 (дата звернення 22.05.19).

References:

1. Povirenna, T. (2011). «Accounting for settlements with debtors», *Balans-Biudzhet,* 26, 15-18.
2. Ministry of Finance of Ukraine (2000). Standards (standard) of accounting 10 «Accounts Receivable» (Order No. 304, November 30. Retrieved from: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99 [in Ukr.].
3. Brihkhem, Ye. (1997). Fundamentals of Financial Management. *K.: Molod'*.
4. Bilyk, M. D. (2003). Debt management of enterprises. *Finansy Ukrainy*, 12, 24-36.
5. Bondarenko, O. S. (2017). Modern approaches to accounts receivable in domestic and foreign practice. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 18, 36-39.
6. Matytsyna, N. O. (2015). Basic principles of regulation of settlement relations through management of accounts receivable. *Bukhhalters'kyj oblik i audyt*, 12, 38-42.
7. Butynets', F. F. (2005). Accounting financial accounting. *Zhytomyr: Ruta*.
8. State Statistics Service of Ukraine. Retrieved from https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2013/fin/oaktuvu/oa_ed/oa_ed_u/oa_ed_3_17_u.htm.
9. Financial reporting PAT «Ukrtelekom». Retrieved from http://www.ukrtelecom.ua/about/finance/financial_reports.
10. Kruchak, L. V. (2016). Methods of analysis of accounts receivable in the enterprise management system. *Naukovyj visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 161-165.

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License